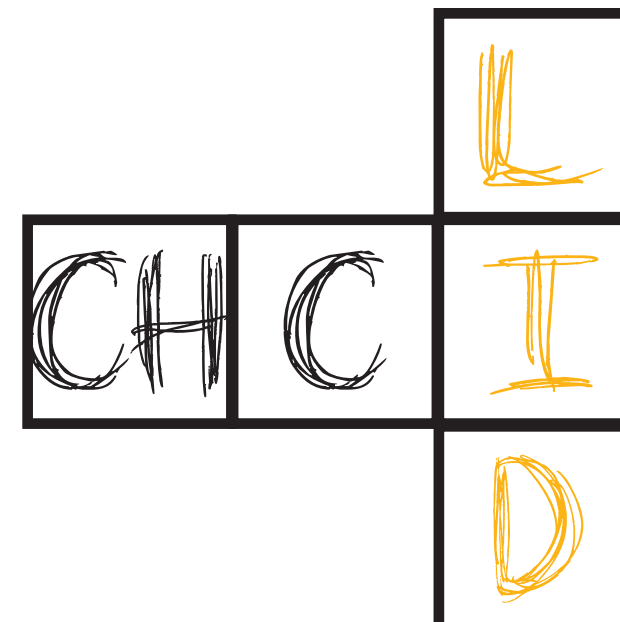
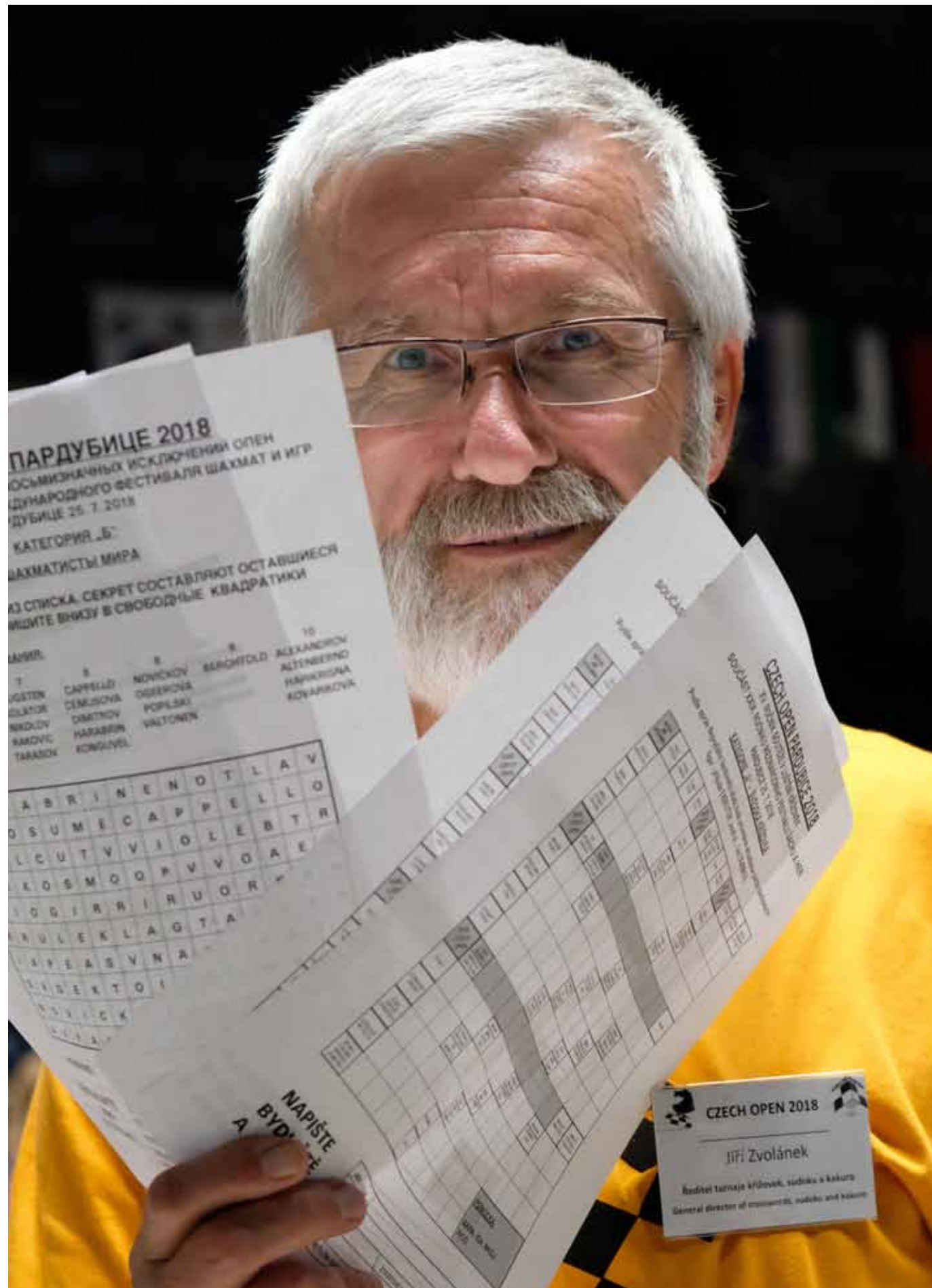

Jeho dílo vás už desítky let doprovází na dovolených, večer u kávy, ve chvílích odpočinku. Přitom ho podle jména nejspíš neznáte. Jiří Zvolánek není autor knižních bestsellerů, nýbrž **TVŮRCE KŘÍŽOVEK.**

text: Lukáš Hron
foto: Michal Klíma, MAFRA,
archiv Jiřího Zvolánka, Shutterstock

Lušíte? Pak jistě víte, že křížovkáři bývají lidé s nadprůměrnou slovní zásobou, musí znát spoustu synonym. „Jisté je, že to nemá co dělat ani s věkem, ani se vzděláním. Skvělí křížovkáři jsou i lidé se základní školou nebo sklerotičtí důchodci,“ říká tvůrce křížovek Jiří Zvolánek. „Vyrobit křížovku mi někdy zabere pár hodin, jindy tři dny – podle obtížnosti.“

Poznáte u křížovky na první pohled, jestli ji vytvořil člověk, nebo počítač?

Troufnu si říct, že ano. Možná ne úplně na první, ale po pár slovech, která sjedu.

Podle čeho?

Třeba podle jejich délky. Podle toho, jak jsou řazená. Odhadnu to i podle toho, že už po těch letech znám jednotlivé autory křížovek. Tuším, co od nich mohu čekat. A znám i způsob práce lidí, kteří křížovky dělají na počítači. Takové křížovky totiž nemají duši.

To potřebuji vysvětlit.

Víte, vytváření křížovky tradičním způsobem, to je to nejhezčí, co můžu zažít. To já se rozhodnu, jaké zvolím slovo. Jak ho vykřížuju. Jak bude křížovka obtížná. I lehké slovo jde v legendě učinit těžším. Třeba výraz CELA. Každý ví, že jde o „vězeňskou místnost“. Když tam ale místo toho dám „klášterní místnost“, už je to o stupeň těžší. A jakmile budu k němu navádět legendou „španělský spisovatel“, tak je to už opravdu obtížné. Tohle mě baví! V počítači se to dělá jinak: člověk

zadá velikost křížovky, rozsah, pak jen zmáčkne enter. Hotovo. Nedá do křížovky nic ze sebe.

Jsou nějaká slova, která do křížovek nesmíte použít?

Zásadně nesmíme používat vulgarismy, hanlivé a pejorativní výrazy. A když něco připravuji pro naše soutěže, smím pracovat pouze se slovy, která jsou ve schválených pramenech Českého svazu hádankářů a křížovkářů. Dříve bych například nepoužil slovo KAR jako domácí mužské jméno od Polykarpa. Teď už klidně, jelikož se to v několika nových slovnících objevilo. Jistě – KAR je jinak výrazem známým. Pokud tedy znamená „ledovcový kotel“ nebo „pohřební slavnost“. Jakmile tam ale napíšu „domácká podoba mužského jména“, a nenapišu jakého, už půjde o vyšší dívčí. Na našich soutěžích to tak ale zkrátka funguje, že se vzájemně pokoušíme natchytat.

Vy křížovkáři jste asi docela škodolibá chasa. Lehce. Byť všichni ve výsledku samozřejmě chceme, aby naše křížovky byly vylustěné.

Kdy si řeknete, že se vám křížovka povedla? Právě když mám pocit, že jsem vymyslel chyták, který bych při soutěži taky asi sežral. Já křížovku pro soutěž zkrátka musím trochu opepřit. Je na mně, abych vykoumal místo, kde se necháte splést. Abych vás použitými výrazy zavedl do slepé uličky.

S luštiteli si hrajete.

Jasně. Vymyslel dobrý chyták je ovšem poměrně náročná věc. Chytáky jsou různého kalibru. Jednoduchým bude třeba: iniciály herečky Brejchové. Myslíte, že JB? Jenže ony jsou dvě – Jana a Hana! Když na to křížem vymyslím něco zapeklitějšího, a dvěma, třemi slovy vás navedu k tomu, že by opravdu mohlo jít o známější Janu Brejchovou, tak to spoustu lidí splete.

Jak vypadá těžší chyták?

Kdysi jsem pro křížovkářskou ligu vymyslel chyták, který jsem považoval za dokonalý. Spočíval v tom, že existují rostliny křen a křez. Obě jsou rostliny plevelné, jedna kvete bíle, druhá žlutě, obě jsou brukvovité, známý je ale jen křen. V křížovce jsem tu rostlinu přesně popsal, měl tam být křez, ale krásně to sedělo i na křeN. Křížem jsem totiž použil „patřící ženě ruského jména“, což mohla být Nina (křeN), ovšem i Zina (křeZ). Já se tak bavil! Jenže abych za to do té ligy dostal nějaký bod, musel by to z mých luštitelských soupeřů aspoň jeden uhodnout. A oni mi to sežrali všichni. Vůbec mi to tedy nepomoh-

JIŘÍ ZVOLÁNEK (65)

- **Vymýšlí křížovky** jak pro noviny a časopisy, tak pro přebory a zvláštní specializované turnaje, jakým byl třeba nedávny šachový festival Czech Open Pardubice. Původně chemik, 30 let pracoval v pardubické Synthesii.
- **Přezdívka:** Jirka Křížovka.
- **Zájmy:** historie, četba, sběratelství, cestování, kapela Keks a tanec.

ZVOLÁNKOVY RÉBUSY

KAKURO je číselná (součtová) křížovka. DO zadního obrazce KAKURA vepište některé z číslic 1 až 9 tak, abyste dostali příslušné součty podle legendy v křížovce. V rámci jednoho výrazu křížovky (= jednoho součtu) se žádná z číslic nesmí opakovat. KAKURO je vyřešeno po vyplnění všech políček správnými číslicemi dle návodu.

	16	24			23	4	11		
16					7				
17				23	24	15			
	29								
		13					16		
	4	3	19					3	
13					4				
7					11				

OSMISMĚRKA: vyškrtejte všechna slova ze seznamu, tajenku utvoří zbylá nevyškrтанá písmena.

Slova k vyškrtání:

5	6	7	8	8	9	10
KOLPE	BLAFKA	AUGSTEN	CAPPELLO	NOVICKOV	BERCHTOLD	ALEXANDROV
KRPEC		KOLATOR	CEMUSOVA	OGEEROVA		ALTENBERND
NAGEL		NIKOLOV	DIMITROV	POPILSKI		HARIKRISNA
RUCKI		RAKOVIC	HARABRIN	VALTONEN		KOVARIKOVA
		TARASOV	KONGUVEL			

H	A	R	A	B	R	I	N	E	N	O	T	L	A	V
A	V	O	S	U	M	E	C	A	P	P	E	L	L	O
R	O	L	C	U	T	V	V	I	O	L	E	B	T	R
I	K	K	O	S	M	O	O	P	V	V	O	A	E	D
K	I	O	G	I	R	R	I	R	U	O	R	K	N	N
R	R	U	L	E	K	L	A	G	T	A	K	A	B	A
I	A	P	E	A	S	V	N	A	S	I	G	A	E	X
S	V	G	E	K	T	O	L	O	E	E	M	K	R	E
N	O	V	I	C	K	O	V	O	L	O	K	I	N	L
A	K	F	A	L	B	E	R	C	H	T	O	L	D	A

lo... Letos při Czech Open ale na podobnou klasiku také pár lidí skočilo.

Na jakou?

Dal jsem tam: Kainův bratr. Co byste napsal?

Abel.

Cha, máte to za jeden ztrátový bod – je to totiž Ábel! Nejste sám, pár lidí to tam dalo taky. Podle toho, jak jsem tu křížovku dal dohromady, by to tam teoreticky chvilku mohlo pasovat. Ale jenom chvilku. A takových chytáků je spousta. Když s tím pracujete, tak existuje tolik krásných možností, jak lidi splést! Dobrá klasika je třeba jméno Komenského. Jak byste ho napsal?

Jan Amos. S krátkým „a“.

Správně! Přitom se bohužel naprosto běžně užívá Ámos, s čárkou. Lidi můžou prohrát soutěž i na tomhle.

Chytáky mě baví, povězte mi ještě o nějakém.

Není to úplně typické chytákové místo, ale nejvíc přeborů mám prohraných na množné číslo. Je hromada českých slov, která se budou v singuláru tvářit stejně jako v plurálu, nicméně v přepisu už to bude jinak. Třeba „ovoce“ – je to JABLKO nebo JABLKA? Když probíhá křížovkářská soutěž, jde i o čas. My proto velice často luštíme jen jedním směrem – zleva doprava, nikoli i shora dolů. A já jak si tam takhle nechám jedno políčko volné, abych si správnou podobu ovoce doplnil až podle dalších písmen v okolí, tak na něj někdy zapomenu. Nechám ho nevyplněné. A to už je za ztrátový bod. To člověka hrozně naštve! Daleko víc, než když něco nevím... Ale počkejte, ještě na jeden krásný chytáček jsem si vzpomněl!

Povídejte.

Měl jsem křížovku, kde byl „bangladéský politik“. Taková běžná znalost, co? Na první dobrou tam vycházelo slovo ARŠÁD. Vezmete si dva, tři slovníky a v jednom z nich najdete: Aršád, bývalý bangladéský prezident. Radujete se, že jste na to vyzrál. Super! Jenže autor křížovky byl lišák. Koupil si druhé vydání toho samého slovníku, kde byly errata a doplňky k předchozímu. A co se tam neobjevilo: „Aršád oprav na Eršád.“ Takže všechno jinak, já to měl podle předchozí verze. Dostal mě, hezky si se mnou pohrál! Když by vám dal do té křížovky křížem nějakou espézetku, tak na to prostě nepřijdete.

Smějete se, jako byste měl radost, že vás nachyтал.

Samozřejmě, to je tak krásné, že z toho musíte mít radost! Povedené chytáky dokážu ocenit. Jen nesmí být nefér.

Jak vypadá nefér chyták?

Když třeba jde vodorovně islandská sopka a svisle ghanská řeka. To není korektní. Nikdo z nás pochopitelně nezná úplně všechno. Mám mít šanci to vyluštit.

» Povedené chytáky dokážu ocenit. Jen nesmí být nefér. Jako když třeba jde vodorovně islandská sopka a svisle ghanská řeka. To není korektní. Nikdo z nás pochopitelně nezná úplně všechno. Mám mít šanci to vyluštit.

Stane se vám i doma nad kávou, že křížovku nevyluštíte?

Určitě. Při korespondenční soutěži to ale berete trochu jinak, tam nejtěžší křížovky prostě nelze luštit bez slovníků. Některou jsem nezvládl třeba proto, že autor byl oproti mně v náskoku, jednoduše jsem tehdy ještě neměl takovou knihovnu, jakou mám dneska. Pořád nemám všechno, ale je dobré pít se po co největším počtu pramenů, abych v případě nouze měl kam sáhnout. Proto vlastním několik stovek slovníků, všech možných, třeba i zabývající se cirkusovým slangem. Nejvíc práce mi dalo shánění svahilského slovníku. Po něm jsem pátral třicet let!

Nestačil by internet?

Na něj se nespolehám. Zprvč: se slovníky je to rychlejší. Když spolu budeme soutěžit, najdu „maďarský rybník“ ve svých slovnících rychleji než vy na internetu. Víím, kde hledat. Klidně se vsadíme. A pak – věci z internetu mohou být nedůvěryhodné. Jsou tam mraky chyb. Ostatně my křížovkáři vedeme i databázi nedůvěryhodných, nedoporučených papírových slovníků. Jako autor je nikdy nesmím použít. V 99,9 % to může být skvělý slovník, stačí ale pět špatných slov a v autorské soutěži je nepoužitelný.

Jak by se na to přišlo?

Vysvětlím vám to příkladem. Moje křížovka byla jednou na lize označena za vadnou jen z toho důvodu, že jsem použil výraz IRA. Místo toho, abych dal do legendy korektní „Irská republikánská armáda“, „domácky Irena“, nebo „latinsky hněv“, jsem použil výraz, který se tehdy porůznu objevoval: „Pražská inzertní a reklamní agentura“. Jeden z devíti soupeřících luštitelů však vznesl dotaz, kde jsem to našel. Agentura sice existovala, já ji ale nenalezl ve svých schválených pramenech. Křížovka byla proto označena za vadnou. To jsme na sebe psi, co?

Takže když se někdy vztekám, že tohle slovo si autor musel vymyslet, tak se pletu?

U některých běžně publikovaných křížovek podobná kázeň napanuje, co si budeme povídat. Víte, kolik jsem v životě viděl neexistujících zkratk? Co si pomyslet, když si někdo troufne dát tam zkratku PK jako „proutené křeslo“? To je prostě za hranou.

Jak se jinak pozná dobrý autor křížovek?

Jednak počtem vytvořených křížovek. Ale hlavně tím, že dokáže odhadnout obtížnost pro daný účel. Pro koho to dělám? Pro děti, pro dospělé? Do časopisu, kde je z důvodu pozitivní odezvy potřeba, aby to vyluštilo víc lidí? Nebo do specializované křížovkářské soutěže? Nechci nikoho trápit. Někdy vymyslím křížovku pro veřejnou soutěž, mám to celé, krásné mi to vychází. Jenže pak si uvědomím, že by to mohlo být až moc těžké. A tak to problematické slovo vyměním. Jakmile tohle v křížovce uděláte, už se vám to rozlézá jak pavouk – musíte měnit i tamhle, tamhle, ledaskde. Někdy to pak skončí v koši, třeba i kvůli jedinému písmenku. Kdepak, vytvořit hezkou lehkou křížovku je nejtěžší věc na světě. Když to bude pro vás jako pro luštitelce moc složité, co řeknete? „Kdo to proboha dělal, ten autor je vůl.“ Naopak jedině pokud to vylustíte, tak si budete pochvalovat: „To byla dobrá křížovka! To se autorovi povedlo!“

Vy byste přitom ocenil spíš křížovku s pořádným chytákem.

Jistě! Pamatuju si třeba kouzelnou čuňárnu, kterou do křížovky svého času vymyslel Franta Vokatý. Dal tam: „mongolský pastevec“. A bylo to na 21 písmen, na celý řádek! Být to na čtyři, bude to ARAT. Ale na 21? Z toho jsme všichni na přeboru byli zoufalí!

Co tam mělo být?

Podržte se: ZEMĚDĚLEC OD ULÁNBÁTA-RU. Taková nádhra! Já na Frantu při luštění strašně nadával. Když se ale ukázalo, o co šlo, šel jsem mu poděkovat, že je borec.

Je i díky takovým chytákům zábavnější tvořit křížovku než sudoku?

Určitě. Já sudoku vlastně moc nemiluju ani jako řešitel. Když ho doluštím, co jsem se dozvěděl? Že tady je šestka, jinde osmička. V křížovce do hlavy dostanu kupu informací. Křížovky mi nic nenahradí. Existuje spousta logických problémů, používají se v nich čísla, písmena, obrazce a tvary, představivost může být i daleko náročnější. Ale křížovku to nepředčí.

Proč je tedy třeba sudoku tak populární?

Snad svou jednoduchostí. Tedy s přihlédnutím k tomu, že naprostá většina lidí zná jen jeden její druh. Jsou totiž i neuvěřitelně obtížná. Představte si třeba sudoku, které má uprostřed jediné číslo 1, jinak je úplně prázdné, v ostatních políčkách jsou jen matematické symboly <, >. A teď ho dodělejte! Běžná sudoku jsou nicméně mnohem snadnější. Člověk, který je luští, musí jen trochu umět kombinovat. Jinak nic. Nemusí mít žádné znalosti.

To křížovkář jich bude mít spoustu. Až promiňte, úplně absurdních.

Nenosím v hlavě každou iráckou pevnost, přítok potoka v Ghaně. Nebojte se, pan Alzheimer se snaží mi s tím pomáhat. S nadsázkou ale rád říkávám, že s křížovkáři se aspoň nadře. Má co mazat... Já své znalosti určitě nepřeceňuji, někdy jsou jaksi jednostranné. Znáím tisíce slov, stovky zvířat, rostlin. Často ale vůbec nevím, jak vypadají. Nikdy jsem je nepoznal. Přiveďte mě do botanické zahrady a jsem vyřízený.

l.hron@mfdnes.cz ■